

Dr. Tólas Péter⁴

V4-ek: közös érdekek, közös kihívások – közös érdekérvényesítés?

A több mint huszonöt éves Visegrádi Együttműködés a nemzetközi rendszer változásának egy olyan időszakában született meg és tevékenykedik, amikor (1) a Szovjetunió felbomlását követően keletkezett hatalmi vákuumot új nagyhatalmak töltik be (főleg az ázsiai térségből), amikor (2) ennek következtében Európa és Amerika világhatalmi szerepének relatív csökkenését figyelhetjük meg, s amikor (3) a nemzetközi rendszer a multipolaritás felé halad.⁵ Az elmúlt negyedszázadban – de különösen 2004 óta – a Csehországból (CZ), Lengyelországból (PL), Magyarországból (HU) és Szlovákiából (SK) álló Visegrádi csoport közismert regionális együttműködési fórummá vált a nemzetközi közvélemény számára. Ez akkor is igen fontos eredmény, ha alighanem azoknak is igazuk van, akik szerint a V4 márkanév sokkal jobban cseng a nemzetközi porondon, mint amennyit a mögötte álló teljesítmény valójában indokolna.⁶

4 Igazgató, Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

5 A nemzetközi hatalmi viszonyok változása, geopolitikai következmények. In: FINSZTER Géza, SÁBJANICS István (szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 14. o.

6 Benjamin CUNNINGHAM: Visegrad's illusory union. [online] politico.eu, 2016. 09. 16. [2017. 07. 15.]

A megalakulásától kezdve mindvégig kormányközi alapon működő visegrádi együttműködés története három nagyobb szakaszra bontható. A leglátványosabb eredményeket produkáló 1991-1993 közötti éveket – melyek során a tagországok kiléptek a Varsói Szerződésből (VSZ), a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsából (KGST), illetve területükről kivonultak az ott állomásozó szovjet/orosz katonai alakulatok – a régi rendszerek lebontásának időszakaként jellemezhetjük. A 1993-2004 közötti időszakban Csehországban, Lengyelországban, Magyarországon és Szlovákiában is az észak-atlanti és az európai együttműködési, illetve integrációs intézményekhez (a NATO-hoz és az Európai Unió-hoz) való csatlakozás volt a fő stratégiai cél, jóllehet – számos ok miatt – ezeknek a folyamatoknak a közös összehangolása korántsem volt olyan sikeres a V4-ek között, mint azt az együttműködés korabeli irányítói remélték. 2004 óta pedig az Európai Unión belüli együttműködés, illetve a kelet-közép-európai régió országaival való kooperáció vált a V4-ek stratégiai céljává.

Írásunk ez utóbbi időszakokkal foglalkozik, s elsősorban azt vizsgálja: vajon mennyire lehet hatékony a visegrádi együttműködés és közös érdekérvényesítés a változó Európai Unión belül. Ennek érdekében röviden áttekintjük, hogy milyen nemzetközi hatalmi képességekkel rendelkeznek az említett országok a demográfia, a gazdasági és katonai képességek, illetve az ún. soft power képességek kategóriájába sorolt diplomácia és modellérték terén. Mivel az Unió jövőjéről folyó vitában a visegrádiak viszonylag határozottan a „nemzetállamok Európája” mellett tették le a voksukat (kevesebb integráció, több szuverenitás, kevesebb jogosítvány a nemzetek feletti intézményeknek, több jogosítvány a kormányközi intézményeknek)⁷, vagyis így látják megerősíthetőnek és visszaszerezhetőnek az EU nemzetközi pozícióját, azt feltételezzük,

7 A nemzetek Európája mellett érveltek a V4 államfői. [online] pestisracok.hu, 2016. 10. 14., [2017. 07. 15.]; KÓSA András: Orbánék különvéleménnyel készülnek az EU60-ra. [online] mno.hu, 2017. 03. 02. [2017. 07. 15.]; #V4Connects. A visegrádi csoport 2017/2018. évi magyar elnökségének programja. Külgazdasági és Külügyminisztérium, 2017. [online] kki.hu [2017. 07. 15.] 7-8. o.

hogy pontosan felmérték ennek a nemzetközi kapcsolatok terén várható következményeit is. Legfőképpen azt, hogy az általuk kívánatosnak tartott Európai Unióban az érdekérvényesítés során a jelenleginél is erőteljesebben érvényesülnek majd a tagállamok említett hatalmi képességei, illetve kevésbé érvényesülnek a szorosabb és mélyebb integrációból fakadó interdependenciák. Vagy röviden fogalmazva: nyíltabb és látványosabb lesz az Európai Unión belüli reálpolitika.

A nemzetközi hatalmi képességek áttekintése során a demográfia területén a népességszám alakulását és demográfiai trendeket, a gazdaság területén a GDP alakulását, a szóban forgó országok felzárkózási képességet és versenyképességi mutatóit, a katonai képességek terén a védelmi kiadásokat, a diplomácia területén a nemzetközi napirend meghatározásának képességét tekintjük át, a modellérték terén pedig azt vizsgáljuk, mennyire tekinthető vonzóknak a V4-ek társadalmi modellje.

A V4-ek demográfiai adottságairól

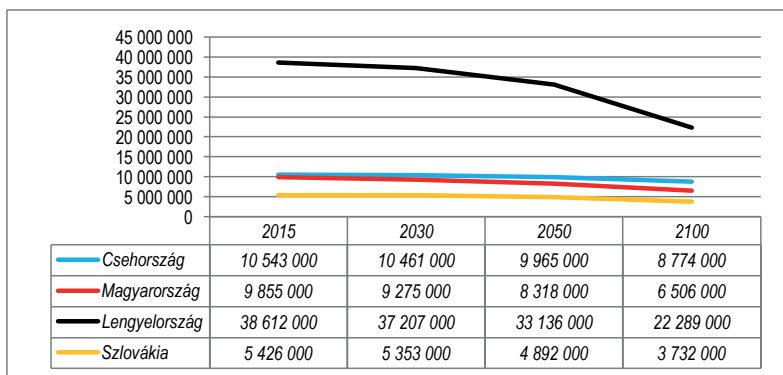
A demográfiai adatok és előrejelzések szerint a V4-ek a világ és Európa demográfia szempontból kedvezőtlen adottságokkal és jövőképpel rendelkező részéhez tartoznak.⁸ A négy ország 64,4 millió lakosa az Európai Unió 12,77%-át teszi ki (CZ: 10,5 millió – 2,09%; PL: 38,6 millió – 7,65%; HU: 9,8 millió – 1,95%; SK: 5,4 millió – 1,07%), s ez az arány 2030-ra 12,35%-ra, 2050-re 11,28%-ra, 2100-ra 8,9%-ra csökken, amennyiben fennmaradnak a jelenlegi európai és regionális demográfiai tendenciák.⁹ Fontos jeleznünk, hogy a termékenységi ráta 2004-2015 között valamennyi visegrádi országban némileg növekedett

8 A demográfiai perspektívákról lásd KAPITÁNY Balázs, SPÉDER Zsolt: Hitek, tévhitek és tények a népességszökkenés megállításáról. In: JAKAB András, URBÁN László (szerk): Hegyemenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2017. 177-191. o.

9 Mivel Nagy-Britannia 2019 márciusáig még az EU tagja marad, a demográfiai adatok esetében nem vettük figyelembe a Brexit következményeit.

(CZ: 1,23–1,43; PL: 1,23–1,3; HU: 1,28–1,44; SK: 1,25–1,37), de még mindenhol elég messze van mind a fenntartható demográfiai pályától, mind pedig a tényleges és tartós népszaporulatot biztosító 2,0–2,1-es mutatótól.

A népességcsökkenés következtében csökken a szülőképes korú nők jövőbeli létszáma (kevesebb gyerek születik) és csökken a munkaképes korú népesség létszáma is, vagyis növekszik az egy munkaképes korúra eső inaktív eltartottak száma, ami várhatóan tovább feszíti a nyugati jóléti intézményekhez képest elmaradottabb szociális intézményrendszer (társadalombiztosítás, nyugdíj-biztosítás). Külön probléma, hogy a szülőképes korú nők jövőbeli létszámcsökkenése következtében akkor is csökkenő születésszám várható, ha sikerül növelni a termékenységi rátát.

1. ábra: A népesség várható változása a V4 országokban 2015-2100

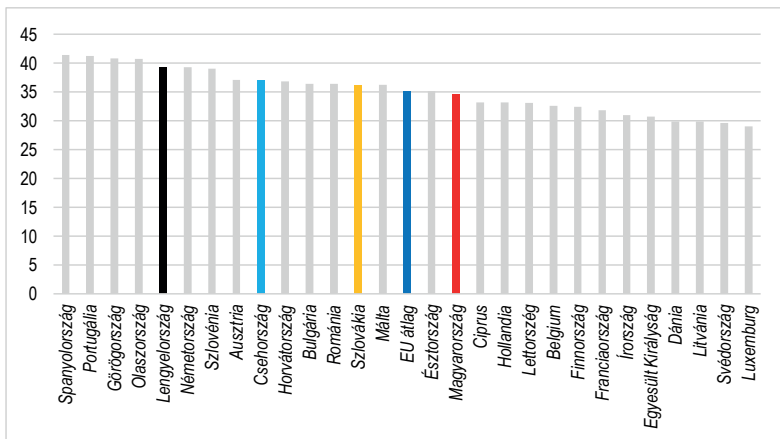
(Forrás: UN World Population Prospects, 2015. 19-21. o.)

A döntően az alacsony termékenységi rátából fakadó népességcsökkenést a visegrádi országokban tovább fokozza a munkavállalási célú elvándorlás.¹⁰ Bár a jelenség 2004 után eltérő mértékben és eltérő

¹⁰ Régióink legnagyobb hátránya a szakképzett munkaerő elvándorlása Nyugat-Európába. [online] korkep.sk, 2017. 07. 11. [2017. 07. 15]

ütemben érintette a négy országot – leginkább Lengyelországot, legkevésbé Szlovákiát –, és Lengyelországon kívül regionális összetételben egyik visegrádi ország sem tartozik a munkaerőt nagy számban kibocsátó országok közé, ha azonban tartós, nagy, illetve növekvő arányú marad a szakértelmiség és a képzett szakmunkások elvándorlása (brain drain és skill drain), az igen komoly kihívást jelenthet a V4-országok modernizációja szempontjából. Különösen akkor, ha az elvándorlás a társadalmak legadaptívabb és leginnovatívabb rétegeit érinti.

Az Európai Unió tagállamaihoz hasonlóan, a V4 országoknak is számolniuk kell társadalmik előregeedésével. A legnagyobb változás e tekintetben is Lengyelországban várható, az ország ugyanis – ha fennmaradnak a jelenlegi trendek – Spanyolország, Portugália, Görögország, Olaszország és Németország mellett az EU egyik legidősebb társadalmává válhat, ahol a hatvan év felettek aránya meghaladja a 39%-ot. A hatvan felettek aránya Csehországban és Szlovákiában is az Európai Unió 35,1%-os átlaga felett lesz, s csupán Magyarországon lesz alacsonyabb.

2. ábra: A 60 év felettek aránya az EU népességében (2010)
(Forrás: UN World Population Ageing 2015, 124-125 o.)

A népességcsökkenés és a társadalom elöregedése csökkenti a munkaerő-állományt, visszafogja a megtakarítási rátát (mivel a középkorúak a leginkább megtakarító korosztály), kedvezőtlen hatással van a költségvetési egyenlegre (a magasabb nyugdíjkiadásokon és egészségügyi kiadásokon keresztül), összességben pedig jelentősen visszafoghatja a gazdaság növekedését.¹¹

Jóllehet hivatalosan valamennyi visegrádi ország a hazai termékenységi ráta emelésével, az ezt ösztönző család- és szociálpolitikai programokkal kívánja megállítani népességfogyását, aligha valószínű, hogy a V4-ek hosszú távon érintetlenek maradhatnak az afrikai demográfiai robbanás következtében várható, Európát érintő migrációs hullám hatásaitól. Hasonlóan a kontinens más országaihoz, Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia számára sem az a kérdés, hogy a jövőben több migráns érkezik-e (erre ugyanis egyértelmű igen a válasz), hanem az, hogy olyan személyek jutnak-e el országaikba, akiknek a nyelvtudása, képzettsége, kulturális háttere, továbbá hajlandósága lehetővé teszi a sikeres integrációt, illetve a munkaerőpiacra való belépést.

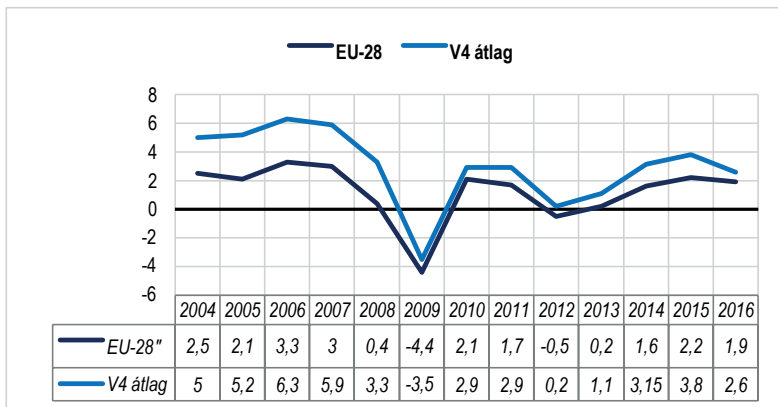
A V4-ek gazdasági teljesítményéről

A nemzetközi kapcsolatok kortárs irodalmában szinte teljes a konszenzus a tekintetben, hogy a bipoláris világrend bukását követően a gazdasági teljesítmény vált a nemzetközi erőviszonyok egyik legmeghatározóbb tényezőjévé. Jó példa erre Németország és Japán esete, melyek bár nem atomhatalmak, s nem tagjai az ENSZ BT-nek sem, mégis kulcsfontosságú szereplői a világpolitikának és saját régiójuk nemzetközi kapcsolatainak. A gazdasági hatalomnak meghatározó szerepe van az Európai Unión belül is, annak ellenére, hogy az európai integráció tagállamai 1992 óta egész szabályrendszert alkottak ennek ellensúlyozására

¹¹ Az elöregedés hatása a gazdasági növekedésre. [online] szamvarazs.blogspot.hu, 2016. 01. 24. [2017. 07. 15.]

(EU szerződések). Amennyiben tehát a V4 országok érdekérvényesítési potenciálját kívánjuk meghatározni, érdemes megvizsgálunk, hogy milyen gazdasági képességgel rendelkeznek.

A V4-ek vezetői országaik GDP-növekedése kapcsán gyakran hivatkoznak arra, hogy a négy ország az Európai Unió egyik legdinamikusabban fejlődő térsége. S kétségtelen tény, hogy a V4-ek növekedési üteme 2004 óta minden évben meghaladta az Unió átlagnövekedését.

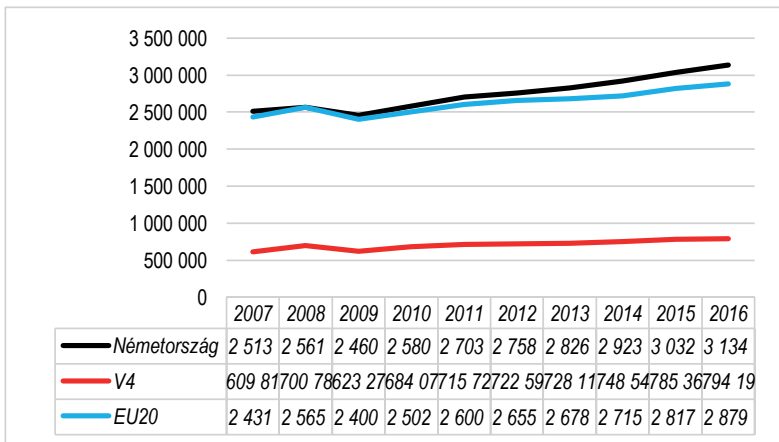
3. ábra: A GDP éves növekedési átlaga 2004-2016 között

(Forrás: Eurostat)

Közelebbről megvizsgálva azonban kitűnik, hogy a visegrádi országok teljesítményét e tekintetben elsősorban Lengyelország és Szlovákia növelte (a szlovák GDP éves növekedési átlaga 3,91%, a lengyelé 3,75% volt a 2005-2016 közötti időszakban), a cseh (2,52%) és a magyar (1,25%) gazdaság növekedése kevésbé.¹² Tény ugyanakkor az is, hogy a lengyel és szlovák gazdaság alacsonyabb fejlettségi szinttel lépett be az EU-ba, mint a két másik ország, ami szintén hozzájárult növekedésük látványosságához.

12 Forrás: Eurostat, Real GDP growth rate – volume, 2017

A V4-ek gazdasága 2004-es csatlakozásukkor együttesen az EU GDP-jének 3,3%-át tette ki, s 2016-ra ez az arány 5,5%-ra nőtt, vagyis napjainkban közösen – Hollandiát megelőzve – az EU hatodik legnagyobb gazdaságát adják. Ezt az első pillantásra igen szép eredményt több tényező is jelentősen árnyalja. Egyrészt, míg a V4 országokban több mint 64 millióan, Hollandiában 17 millióan állítják elő a nemzeti összterméket. Másrészt az Európai Unió gazdaságai közötti nagyságrendi különbségeket igen jól szemlélteti, hogy a német gazdaság GDP-teljesítményét az Unió kisebb országai közül csupán húsznak az együttes összterméke teszi ki. Ha az egyes országok V4-en belüli részesedését vizsgáljuk, akkor Lengyelország a 2004-es 49%-ról 2016-ra 53%-ra, Szlovákia pedig 8%-ról 10%-ra növelte részesedését, míg Csehorszáé 23%-ról 22%-ra, Magyarorszáé pedig 20%-ról 14%-ra csökkent.¹³

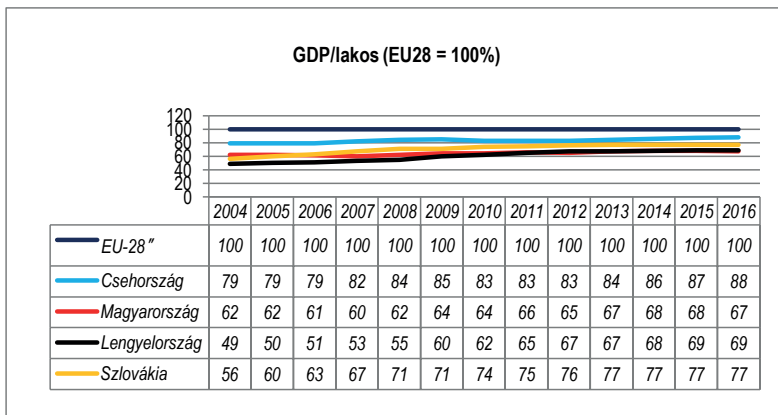

4. ábra A német gazdaság viszonya a V4-ek és az EU20-ak¹⁴ gazdaságaihoz (millió euró)
(Forrás: Eurostat)

¹³ Forrás: Eurostat: Real GDP per capita, growth rate and totals, 2017.

¹⁴ Az EU20 országocsoport: Ausztria, Belgium, Bulgária, Csehország, Ciprus, Dánia, Észtország, Finnország, Görögország, Írország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Málta, Magyarország, Norvégia, Románia, Szlovákia, Szlovénia.

A V4-ek felzárkózási teljesítményét vizsgálva azt láthatjuk, hogy amíg 2004-ben az Európai Unió átlagához képest 61,5%-os volt a négy ország fejlettségi szintje, 2016-ra ez az arány 75,2%-ra nőtt.¹⁵

5. ábra: A V4 országok felzárkózási teljesítménye az egy főre eső GDP tekintetében
(Forrás: Eurostat, 2017)

A felzárkózás dinamikája tekintetében ugyanakkor igen markáns eltérések mutatkoznak a V4 országok között. Miközben ugyanis Szlovákia 56-ról 77%-ra (+21%), Lengyelország pedig 49-ről 69%-ra (+20%) növelte fejlettségét, addig Csehország 79-ről csak 88%-ra (+9%), Magyarországnak pedig 62-ről 67%-ra (+5%) sikerült növelnie fejlettségi szintjét az uniós átlaghoz képest 2004 és 2016 között.¹⁶ Vagyis a felzárkózás tekintetében egyfajta divergencia érzékelhető a V4-eken belül (Szlovákia, Lengyelország vs. Csehország, Magyarország).

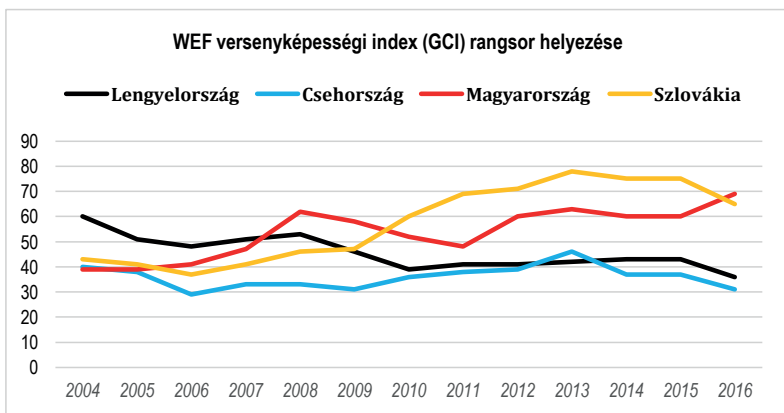
A fenti mutatókhoz azonban érdemes néhány rövid megjegyzést fűzni: egyrészt hogy Szlovákiáénál is voltak kiugróbb teljesítmények a térségben (Románia +24%, Litvánia +22%). Másrészt hogy Magyarországnál is voltak gyengébb felzárkózási teljesítmények (Szlovénia -4%,

¹⁵ Forrás: Eurostat: GDP per capita in PPS, 2017.

¹⁶ Uo.

Horvátország +3%), nem is beszélve az eurózóna olyan országairól, mint a válságba került Görögország (-26%), Ciprus (-20%) vagy Olaszország (-13%), ahol 2005 óta ugyancsak jelentősen romlott a felzárkózási teljesítmény.¹⁷

A V4 országok közötti említett divergencia megmutatkozik a négy ország versenyképességi mutatóinak alakulásában is. Jóllehet magát az indexet és az ez alapján összeállított rangsort is számos jogos kritika éri,¹⁸ abban lényegében konszenzus van a szakértők között, hogy az egyes országok versenyképességének tendenciáit alapvetően jól érzékeltetik a World Economic Forum éves jelentései. Ez utóbbit annál is biztosabban állíthatjuk, mert a versenyképességet meghatározó egyéb tényezők (termelékenység, innováció, külföldi vállalatok jellemzői stb.) konkrét vizsgálata is a V4-ek divergálását erősíti meg.¹⁹

6. ábra: A V4 országok helyének alakulása versenyképességi rangsorban 2004-2016

(Forrás: WEF GCI Reports 2004-2016)

¹⁷ Uo.

¹⁸ BAKSAY Gergely, PALOTAI Dániel, SZALAI Ákos: Ezer sebből vérzik a nagy versenyképességi rangsor. [online] portfolio.hu, 2017. 03. 30. [2017. 07. 15.]

¹⁹ Ezekre vonatkozóan lásd Major Klára írásait az „Összkep az inspiráló tudásért” magazin Makroszemmel című rovatában.

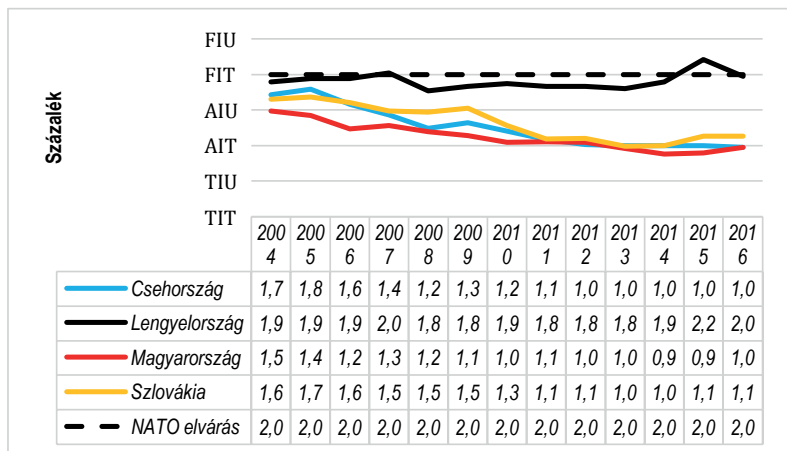
A V4-ek közös nemzetközi érdekérvényesítése szempontjából – gazdasági tekintetben – az egyik legfontosabb kérdés az, hogy vajon a lengyel, a cseh, a magyar és a szlovák gazdaság adottságai inkább együttműködésre vagy inkább versenyre ösztönzőek-e? Mivel ezek a gazdaságok hasonló mintákat követnek – nyitottak, erős a függésük a külső finanszírozástól (tőkeberuházás, EU-támogatások, kölcsönök), meghatározó szerepe van működésükben a külföldi vállalatoknak, legfontosabb gazdasági partnereik az Európai Unió gazdaságai, ezen belül is a legmeghatározóbbak a Németországgal fennálló kapcsolataik, a nemzetközi munkamegosztásban pedig döntően beszállítói, összeszerelő-jellegű (alacsony hozzáadott értékű) munkát végeznek, és európai uniós csatlakozásukat követően is fennmaradt Unión belüli perifériális, félperifériális jellegzetességük – magatartásukat egyértelműen inkább a verseny jellemzi. Most nem is beszélve arról, hogy Szlovákia – egyedülként a V4-ek közül – az eurózóna tagja, s amennyiben a zóna országai szorosabbra kívánják fűzni kapcsolataikat, Pozsony aligha képviselheti például az eurót mereven elutasító lengyel kormány vagy cseh társadalom érdekeit.²⁰ Ilyen adottságok mellett ugyanis igen erős és határozott közös politikai akaratra lenne szükséges ahhoz, hogy közösen tudják képviselni érdekeiket, s Varsóban, Prágában, Budapesten és Pozsonyban a kormányok ne az egyéni érdekérvényesítési megoldásokat biztosító döntések mellé álljanak.

A V4-ek katonai képességeiről és teljesítményéről

Mivel a visegrádi országok – Lengyelország kivételével – kis államok és valamennyien a NATO és az Európai Unió tagjai, katonai képességeik alapvetően a politikai érdekérvényesítés eszköztárához tartoznak. E tekintetben egy-egy tagállam politikai súlyát a szövetségek közös

²⁰ A cseh társadalom több mint 70%-a ellenzi a közös európai pénz csehországi bevezetését. Horváth Kristóf: A többsebességes EU a V4 végét jelentheti? [online] kettosmerce.blog.hu, 2017. 07. 20. [2017. 07. 21.]

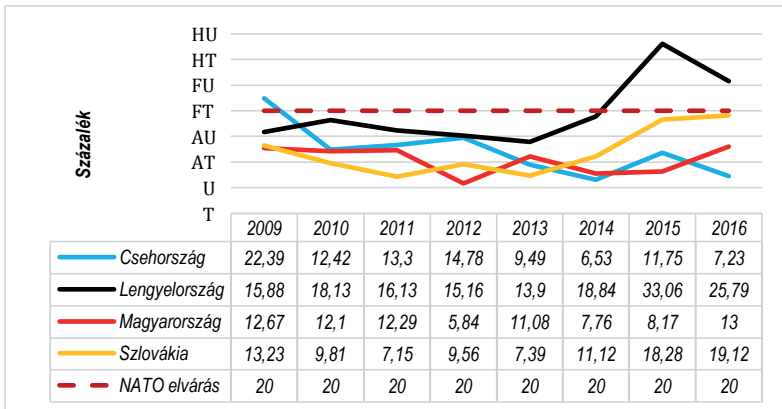
misszióhoz való hozzájárulása, a hozzájárulás mértéke és minősége, továbbá az említett szervezetek – elsősorban a NATO – védelmi kiadásokra vonatkozó ajánlásainak teljesítési mértéke befolyásolja döntően.

7. ábra: A V4-ek védelmi kiadásainak viszonya a NATO 2%-os elvárásához (a GDP %-ában) (Forrás: SIPRI, 2017)

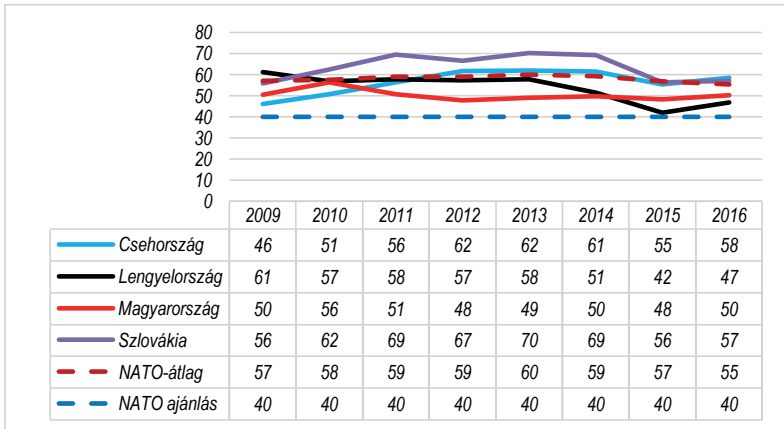
Ha ebből a szempontból vizsgáljuk meg a V4 országok eredményeit, meglehetősen vegyes képet kapunk. Egyrészt a visegrádiak valamennyien részt vettek az elmúlt két évtized legfontosabb NATO-, illetve EU-misszióiban, sőt ENSZ-missziókban is szerepet vállaltak, vagyis e tekintetben jól teljesítettek. Másrészt viszont a védelmi kiadások és ráfordítások valamennyi dimenziójában alulteljesítettek és alulteljesítenek még ma is (ti. a védelmi kiadások 2%-os GDP részesedésében, az új beszerzések 20%-os, illetve a személyi kiadások 40%-os részesedésében a védelmi kiadásokon belül). Kivételt csupán Lengyelország jelent, amely 2004 óta igyekszik teljesíteni a szövetség 2%-os ajánlását, az utóbbi években pedig a szövetség 20%-os modernizációs ajánlását is. Fontos ugyanakkor jelezni, hogy a visegrádiak magatartása a tagállamok többségére is jellemző. A szövetségnek a védelmi kiadások 2%-os GDP részesedésére vonatkozó ajánlását ugyanis – a newporti és

varsói NATO-csúcsok döntései ellenére – csupán öt tagállam teljesíti (az Egyesült Államok, Görögország, Észtország, az Egyesült Királyság és Lengyelország). Az új beszerzésekre vonatkozó 20%-os ajánlását pedig csupán kilenc (Luxemburg, Litvánia, Lengyelország, az Egyesült Államok, Norvégia, Törökország, az Egyesült Királyság, Olaszország és Románia).

8. ábra: Az új beszerzések aránya a V4-ek védelmi kiadásaiban
(Forrás: NATO, 2017)

Kellemetlenebb problémaként legfeljebb azt említhetjük meg, hogy a V3-ak a védelmi kiadások elvárásainak két dimenziójában nem érik el a szövetség átlagát sem: a védelmi költségvetés GDP-ből való részese-
dése esetén az 1,21%-ot, a modernizációs ráfordítások esetében pedig a 15,2%-ot. Igaz ugyanakkor, hogy személyi kiadások arányának tekintetében Lengyelország és Magyarország a NATO átlagnál jobb, Csehország és Szlovákia pedig az átlag körüli mutatóval rendelkezik.

9. ábra: A személyi kiadások aránya V4-ek védelmi kiadásaiban
(Forrás: NATO, 2017)

Bár a visegrádi országok – hasonlóan együttműködésük kezdeti időszakához – napjainkban is erőteljesen hangsúlyozzák a biztonsági problémákhoz való közös és hasonló viszonyukat, a védelmi kiadásaik alapvetően eltérő biztonságpercepciót takarnak. A fő választóvonal Lengyelország és a három másik visegrádi (V3) között húzódik, ami elsősorban Lengyelország eltérő földrajzi helyzetéből és eltérő történelmi tapasztalataiból fakad. Az országnak ugyanis kétszázötven kilométer hosszú közös határa van Oroszországgal (Kalinyingrádi körzet), négyszázötvenkilenc kilométernyi az Oroszországi Föderációval szövetséges Fehéroroszországgal, ráadásul a történetileg mindig különlegesnek számító Moszkva–Berlin–Párizs nagyhatalmi útvonalon fekszik. Az eltérő lengyel biztonságpercepció érzékelhető volt már a grúziai háború (2008) idején,²¹ s markánsan megnyilvánul az ukrajnai háborúval (2014) kapcsolatban is. Elég talán arra emlékeztetni, hogy míg Varsó az Oroszországgal szembeni szankciók szigorítása mellett érvel,

21 TÁLAS Péter: A grúz-orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra. *Nemzet és Biztonság*, 2014/2. 17-25. o.

Magyarország rendszeresen megkérdőjelezi e szankciók fenntartásának értelmét. Eltérő a V3-akétól Lengyelország stratégiai kapcsolatainak irányultsága is, amit jól jelez a Varsó–Berlin–Párizs között létrejött weimari háromszög, a különleges lengyel-amerikai vagy lengyel-brit kapcsolat, míg Magyarország számára elsősorban a Balkán hordoz biztonságpolitikai kockázatokat.

Tény ugyanakkor, hogy 2015 óta a visegrádiak igen hasonló álláspontra helyezkedtek például a migrációs válság kérdésében, annak ellenére, hogy a V4-ek közül a gyakorlatban csupán Magyarországnak voltak átmeneti tapasztalatai a tömeges és ellenőrizetlen migráció biztonsági kihívásairól és következményeiről. Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában ugyanis csupán a migrációs válságnak a politikai közbeszéd által generált szubjektív percepciójával találkozhatunk. Korántsem biztos tehát, hogy a migráció témakörét tartósan a biztonság szférájában lesznek képesek tartani a kormányzatok.

Az érdekérvényesítés kulcsfontosságú kérdése valójában az, hogy a V4-ek a jövőben képesek lesznek-e teljesíteni az említett szövetségi elvárásokat, illetve képesek lesznek-e elmélyíteni kölcsönös együttműködésüket a biztonság területén. Míg az első esetében napjainkban már egyértelmű politikai akarat érzékelhető, a második esetében az eddigi tapasztalatok a szakértők szerint nem túl biztatóak.²² Mert bár aligha vitatható, hogy a kétezres évek közepétől a visegrádiak között megindult a regionális védelmi együttműködés (pl. a képességek csoportosítása és a képességek megosztása terén), de ennek az együttműködésnek a szintje napjainkban még igen messze van azoktól az Európában máshol működő védelmi együttműködési szintektől, melyeket például a közös beszerzések, illetve a szerep- és feladatmegosztások jellemeznek.

²² Lásd erről részletesebben CSIKI Tamás: A kelet-közép-európai államok védelmi együttműködési törekvései, 2008-2016. Doktori (PhD) értekezés, 2017.

A V4-ek képességei a soft power területén

Bár a 'kemény hatalom' jelentésű *hard power* kifejezésre reflektáló *soft power* szókapcsolatot általában 'puha hatalom'-ként fordítja le a magyar szakirodalom, tartalma miatt pontosabb lenne 'a vonzás hatalma' fogalmat használni. A kifejezést az 1990-es évek elején megalkotó Joseph Nye ugyanis azokat a viselkedési formákat, eszközöket és politikákat sorolta ide, amelyek döntően értékalapú vonzással befolyásolják a másik fél viselkedését, vagyis arra ösztönzik, hogy kényszerítő erő nélkül és önként fogadja el céljainkat.²³ Ma már szinte senki nem kérdőjelezi meg, hogy a hatalomgyakorlásnak vannak ilyen elemei, vita csupán arról folyik, hogy a *soft power* önmagában eredményezhet-e nemzetközi hatalmat, illetve hatalomnövekedést, vagy csupán a *hard power* körébe tartozó eszközökkel kombinálva, ún. „*smart power*”-ként ('okos hatalom') lehet eredményes.

Az utóbbi években a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szakértők igyekeznek mérni az államoknak a *soft power* körébe tartozó

23 A *soft power* több forrásból származhat: az ország mások számára vonzó kultúrájából, követendőnek tartott politikai értékeiből vagy morális autoritással bíró külpolitikájából. Sőt bizonyos helyzetekben a *soft power* eszközeként működhet a katonai és a gazdasági hatalom is (felszabadítás, békefenntartás, segélyek, támogatások), jóllehet mindkettőt alapvetően kényszerítő, *hard power* típusú hatalmi eszközként tartja számon a szakirodalom. Lásd: Joseph S. NYE: *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, Public-Affairs, New York, 2004. 5-11. o.-; Joseph S. NYE: Public Diplomacy and Soft Power, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, March 2008, vol. 616, no. 1, 94-109. o.; Joseph S. NYE: *Responding to my critics and concluding thoughts = Soft power and US foreign policy: theoretical, historical and contemporary perspectives*, ed. Inderjeet PARMAR, Michael COX, Routledge, New York, 2010, 215-227. o.

képességeit, számba véve a hatalom e típusának objektív és szubjektív elemeit.²⁴ Írásunkban a V4-ekkel kapcsolatban csupán a *soft power*nek arról a két eleméről szólnunk röviden, melyeknek napjainkban a legnagyobb hatása van a hatalmi viszonyokra: a diplomáciáról és a modellértékről.

Amennyiben a diplomáciai hatalom képessége szempontjából vizsgáljuk a nemzetközi rendszer szereplőit, nem nehéz belátni, hogy e hatalom érvényesítésének lehetősége szorosan kötődik a nemzetközi szervezetekhez való tartozáshoz (mivel minden állam érdekérvényesítésének sikere döntően nemzetközi beágyazottságától függ), illetve hogy a befolyás szorosan kötődik a szervezetekben betöltött státuszhoz (lásd pl. az ENSZ BT tagságot). Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a nemzetközi beágyazottságot biztosító szervezeti tagság, a szervezetben megszerzett státusz és az elért presztízs a nemzetközi rendszer valamennyi tagja számára fontos, még a BT-t olykor megkerülő nagyhatalmak számára is, a nemzetközi közösség többségét kitevő kisállamok számára pedig egyenesen kulcsfontosságú, mert gyakran az ilyen multilaterális szervezetek és fórumok jelentik diplomáciai hatalmuk egyetlen komoly forrását. Azt sem nehéz belátni – amennyiben elfogadjuk, hogy a nemzetközi szervezetek képviselik a nemzetközi közösség normáit –, hogy egy-egy ország nemzetközi beágyazottsága és nemzetközi elfogadottsága szorosan összefügg a normákhoz fűződő viszonyához: a normakövető magatartásához, illetve új normák kialakítására való képességéhez. Mindkét esetben kulcsfontosságú, hogy az

24 Míg az objektív elemek közé az államigazgatás minőségét, az információs technológiák elterjedtségét, a kultúrát, az üzleti légkört, az oktatást, a diplomáciai hálózat méretét és a globális problémákban való részvétel intenzitását sorolják, a szubjektívhez az olyan nehezebben számszerűsíthető tényezőket, mint az adott ország kulináris kultúrájának, előállított műszaki és luxuscikkeinek népszerűségét, a jólét szintjét, az ott élő emberek vendégszeretetét vagy az ország külpolitikai súlyát. Lásd: Jonathan MCCLORY: *The Soft Power 30 Report*, Portland, 2016.; Jonathan MCCLORY: *The Soft Power 30 Report*, Portland, 2015.; Jonathan MCCLORY: *The new persuaders: An international ranking of soft power*, Institute for Government, London, 2010.

ország vagy országcsoport képes legyen a nemzetközi napirend tartós befolyásolására.

Az OECD országok diplomáciai súlyát mérő *Global Diplomacy Index* 2016-os összegzésében a V4-ek közül Lengyelország a 21., Csehország a 26., Magyarország a 31., míg Szlovákia a 36. helyre került a negyvenes rangsorban.²⁵ A *The Soft Power 30 Report* c. kiadványban pedig – vagyis a harminc legbefolyásosabb ország ranglistáján – 2015-ben Lengyelország a 24., Csehország a 27. helyen volt található, míg Magyarország és Szlovákia be sem került a rangsorba.²⁶ 2016-ban Lengyelország a 23., Magyarország a 26., Csehország a 29. helyre került, Szlovákia viszont továbbra sem szerepel a listán.²⁷ Magyarország bekerülése a soft power index 2016-os rangsorába mindenképpen komoly előrelépést és befolyás-növekedést takar.

Ha a nemzetközi napirend tartós befolyásolása szempontjából vizsgáljuk meg a V4 országokat, szintén aligha vitatható el sikerük, például olyan kérdések nemzetközi napirenden tartásával, mint a migrációs válság európai kezelésének kritikája, az Európai Unió intézményeinek demokrácia-deficitje, vagy a demokratikus jogállamiság és demokratikus értékek nyugatitól elérő értelmezése (pl. az „illiberális demokrácia” vagy az „illiberális gazdaság” új normaként való megjelenítése). Fontos azonban jelezni, hogy egy-egy kérdés napirendre helyezése vagy napirenden tartása korántsem jelenti azt, hogy az ezekkel összefüggő nemzetközi döntéseket is sikerül a maga számára kedvezően befolyásolnia az országnak vagy országcsoportnak. A V4-ek lehetősége például e tekintetben erősen korlátozott, hiszen egyrészt az általuk preferált megoldások intézményesítéséhez önmagukban – nagyobb szövetséges nélkül – nem rendelkeznek elégséges szavazati súllyal az Európai Unión belül, így legfeljebb megakadályozni próbálhatják meg a számukra kedvezőtlen döntéseket, abban az esetben, ha azok egyhangú

25 Global Diplomacy Index 2016. Lowy Institute for International Policy, 2016. [online] Forrás: globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org [2017. 07. 16.]

26 Jonathan MCCLORY: *The Soft Power 30 Report*, Portland, 2015.

27 Jonathan MCCLORY: *The Soft Power 30 Report*, Portland, 2016.

és konszenzusos döntést igényelnek. Másrészt ugyanakkor szembe kell nézniük annak a veszélyével is, hogy szövetségesek nélkül végül elszigetelődhetnek vagy tovább periférizálódhatnak az Európai Unión belül. Ez abban az esetben is bekövetkezhet, ha az európai integrációt új intézmények létrehozása nélkül sikerül mélyíteniük az arra törekvő nagyhatalmaknak, létrehozva egyfajta „szelektív integrációt”.²⁸

Merre tovább?

Mindent számba véve az európai integráció jövőjére vonatkozóan a visegrádiak szempontjából három elméleti forgatókönyvvel számolhatunk. 1. A felzárkózási kísérlet folytatása az Európai Unió centruma felé (a mag-Európához való csatlakozás, illetve közeledés). 2. Tartósan az Európai Unió perifériáján ragadás. Szélsőséges esetben pedig, 3. kikerülés az Európai Unióból (ha az EU jelenlegi formája valami oknál fogva felbomlana). Annyi már most is bizonyosnak tűnik, hogy a V4-ek nem alkotnak és fognak lényeges nemzetközi erővel bírni, az EU jövőjét meghatározó Unión belüli csoportot alkotni (nem tudják megakadályozni sem az integráció mélyülését, sem pedig az EU esetleges felbomlását). Valószínűnek tűnik az is – minden erre vonatkozó visegrádi politikai nyilatkozat ellenére –, hogy a V4-ek belátható időn belül nem válnak új európai (gazdasági-politikai) centrummá. Sokkal valószínűbb ugyanis, hogy Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia végül külön utakon indul el, s egyenként törekszik majd arra, hogy nemzetállami érdekeit érvényre juttassa. Ha az ennek során felmerülő közös érdekek esetében egységesen tudnak majd fellépni, már elégedettek lehetünk közös teljesítményükkel!

²⁸ Fóris György: Ha kizárni nem tudnak, akkor leráznak minket? [online] Forrás: brux.blog.hu, 2017. 07. 10. [2017. 07. 15.]